

Alev Erkilet, *Kenti Dinlemek Kültürel Miras, Kentsel Ayrışma ve Yoksulluğa Dair Yazılar*, İstanbul, Büyüyenay Yayınları, 2017, 172 s.

Değerlendiren: Döne Ayhan

Sosyolojinin merkezi ilgi alanlarının başında kent sosyolojisi gelmektedir. Kent çalışmaları sosyoloji sahasında kır sosyolojisi çalışmalarından sayıca daha fazladır. Mimarlık, sosyoloji, kamu yönetimi, tarih ve ekonomi bilimleri kent odaklı akademik çalışmalarda bulunmuşlardır. Alev Erkilet' in bu eserinin özelliği yazarın kent hakkında çeşitli dergi, kitap yazılarının toplamından oluşmasıdır. Kitap içerisinde yer alan yazılar *Hece*, *Öneri*, *Din ve Hayat* gibi dergilerde yayımlanmıştır. Bu kitap okuyucuya sunduğu zengin kaynakçası ile kent sosyolojisine, özellikle İstanbul'a dair yoğun bir içeriğe sahiptir. Kitabın sonunda sosyoloji literatüründe pek yer almayan, metinlerde geçen mekânların fotoğraflarına yer verilerek veri çeşitliliği sunulmuştur. Kitapta yer alan birincil veri kaynağı 2006-2012 yılları arasında BİMTAŞ'ta *Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Kentsel Tasarım Projesi* çerçevesinde gerçekleştirilen, yazarın da yer aldığı bir nitel araştırmanın ürünüdür. Ayrıca telifli bir çalışma olduğu için verilerin tamamının kitapta yer almaması eser için bir sınırlılık oluşturmakta ve akademinin bu veri havuzunu kullanamaması başka bir handikap olarak değerlendirilebilir.

Erkilet 'in *Kenti Dinlemek* başlıklı kitabı doğrudan İstanbul'da Tarihi Yarımada'nın kentsel dönüşümü ve süreci üzerine odaklanmış bir çalışmadır. Kitap İstanbul'da kent yapıları konusunda genel çerçeveyi ele almakla birlikte, farklı konu ve alt başlıklarla çeşitlendirilmiştir. Kitap pek çok konu üzerinden Türkiye'deki kent meselesini ele alarak sosyal bilimlerin farklı alanlarına da katkı sunmaktadır. Kenti dinlemek, kenti konuşmak ve sonuç şeklinde bölümlere ayrılmıştır. Yazar kültürel mirasın korunması gerekliliğini toplumsal yapı bağlamında yorumlamaktadır. Kent sosyolojisi yazınında güncel bir konu olan kentsel dönüşüm mesele-

@ Arş. Gör. KTO Karatay Üniversitesi. done.ayhan@karatay.edu.tr.

© İlmi Etüdler Derneği
DOI: 10.12658/human.society.7.13.D0138
İnsan & Toplum, 7(1), 2017, 257-261.
insanvetoplum.org

sini İstanbul özelinde ele alınmaktadır. Yazar, İstanbul Tarihi Yarımada özelinde çalışmasının sebebini son dönemde tarihi kent merkezi dışında ve kapalı site türü araştırmaların yapılması olarak açıklamaktadır. Ayrıca yazar kentsel dönüşüm yerine kentsel koruma ve yenileme bağlamında değerlendirilmesi gerekliliğine işaret etmektedir. Yazarın kente yapılan müdahalelerde insani bir bakış açısı bulunması fikri, bu alandaki özgün bir yaklaşımı sergilemektedir. Kuramsal yaklaşımlar yazarın kendi sosyolojik perspektifi çerçevesinde yorumlanmıştır.

Kenti dinlemek bölümünde yazar kentsel alana genel bir giriş yaptıktan sonra, “kentsel ayrışım” kavramının sosyoloji literatüründe prestij konut alanları çerçevesinde ele alındığını, yapılan çalışmaları örnek göstererek açıklamaktadır. “Kapanma eğilimi güvenli sitelerin toplumsal ilişkilerden kendini soyutlaması yahut sadece belli bir grup, tabaka ve statü etrafında oluşan bir toplumsallığa izin verdiği izlenimini doğurmaktadır” (Alver, 2007, s. 13). Konutun statü göstergesi olduğundan bahsederek, site kapalı yerleşim “tek sosyal sınıflı” bir yerleşim alanı diyerek site hayatını eleştirmektedir. Yazara göre orta ve üst sınıfların kapalı yerleşmelere çekilmesi kentsel ayrışmanın göstergelerinden sadece bir tanesidir. Site oluşturma zemini olarak kentsel çöküntü alanlarının yenilenmesi şeklinde ileri sürülen “çöküntüleşme” kavramının kentsel dönüşüm ve müdahale için meşru kılınma çabası yadırganmaktadır. Yazar “yoksul yuvalarının temizlenmesi” şeklinde kentsel yenileme açıklamasını eleştirerek bunun üst sınıfın mallarını korumak için çaba olduğunu belirtmektedir. Kendilerini “ötekilerden” koruma refleksi olarak yorumlamaktadır yazar. Güvenileştirme “güvenlikli konut”, yazara göre, aslında İslam dünyasında izlerine pek rastlanmayan bir olgu olan gettolaşmayı da beslemektedir.

Yazar, Küçükpazar’da gerçekleştirdiği çalışmada yoksul mahallelerin yoksul bireylerinin öteki yoksulları nasıl ötekileştirdiğini dikkat çekici bulmuştur. Çünkü yazara göre “asayiş sorunu” ve “korku siyaseti” ile ötekileştirmeyi meşru kılma çabası bulunmaktadır. Yazarın, Küçükpazar’da yaptığı çalışmadan “ötekiler” hakkında nitel veri bulunması metne zenginlik katmaktadır. Yazar, kültürel farklar ya da etnik önyargılar eklenerek “asayiş sorunu”, “bekar odaları” sorununun prestij alanlarına dönüşmesi için bahane görüldüğünü belirtmektedir. Bu durumun gettolaşma sürecini çağrıştırdığını da ifade etmektedir. Yazara göre kentsel yenileme uygulamaları kapsamında belirli bölge ve mahallelerin tamamen boşaltılması, buralarda yaşayanların şehir dışındaki sosyal konut alanlarına gönderilmesi; ekonomik, kültürel, siyasal ve mekânsal bir dışlanmaya ve bunların bir araya gelmesi halinde oluşan bütünsel toplumsal dışlanma sendromunun doğmasına neden olabilir. Yazar kapalı yerleşme alanlarının mahalle olgusunun sağladığı dayanışma, koruma, gözetme olanaklarının zayıf kaldığı ve içerdiği toplumsal sakıncalardan bahsetmektedir.

“Mahalle, modernleşen şehirlerde ilk çözülen mekânsal ve toplumsal yapı olduğu gibi, metropolleşerek azmanlaşan kentlerde tamamen silinerek ortadan kalkmış nostaljik bir varlıktır” (Mermutlu, 2011, s. 35). Bu durum için yazarın çözüm önerisi ise sosyal politika önerileri ile desteklenerek kentsel yenilemelerin sorunlarının çözümü için uğraş verilmesidir.

Yazara göre Tarihi Yarımada’da ahşap dokunun yoğun olduğu mahallelerin temel özelliği yoksulluktur. Yoksulluğa ve kötü imaja rağmen yüz yüze ilişki ve dayanışma örüntüleri gelişmiş olması dikkat çekici bulunduğu ifade edilmektedir. Aksine yazara göre Tarihi Yarımada’da özellikle Eminönü bölgesinde, imalathanelerin sağladığı enformel eğitim, yoksulluğun mevcut olduğu bir alanda çöküntüleşme karşıtı işlevler görmektedir. Tarihi Yarımada’daki yoksulluğun ya da modern/kapitalist olmayan üretim ve ekonomik ilişki biçimlerinin, toplumsal ve sosyal adaletçi politikaların konusu olmaktan çıkıp, kentsel müdahalenin gerekçesi haline gelmesi, kent çalışmaları açısından kritik öneme sahiptir yazara göre.

Kent sosyolojisinde yer alan sınıf-altı olgusu, yoksulluğa aşina olan kentlerin sosyal yapısına yönelik ciddi bir tehdit olarak algılanmaktadır. Sınıf-altı olgusunu yoksulluktan ayıran, onun sadece gelire ya da servete bağlı olarak tanımlanan bir durum olmayıp, aynı zamanda modern refah toplumlarının temel kabullerini tehdit eden değersel ve davranışsal eğilimlere işaret ediyor oluşudur yazara göre. Bazı teorisyenlerin sınıf-altı kavramını nasıl açıkladığı, Marx’a atıflar yaparak, Batı’da yoksullara ilişkin olumsuz ve yargılayıcı bir literatürden bahsedilmektedir. Marx, yoksulluk meselesine sınıf çatışması merkezli yaklaştığı için, sınıf dışı bir kitle oluşturan lümpen proletaryaya olumsuz yaklaşmış ve konuyu ahlaki yargılarla ele almıştır yazara göre.

Sınıf-altı ve Tarihi Yarımada bölümünde İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı adlı araştırma verilerine yer verilmiştir. Tarihi Yarımada’da yapılan odak görüşmeleri tahliyelerden küçük üreticilerin en fazla etkilenecek grup olduğunu göstermiştir. Tarihsel merkezde çalışanlar açısından ulaşım masrafı olmaması, kendi aralarında kümelenme esasına göre çalışmaları, dükkânların küçük ve kiraların ucuz olması, yazara göre esnafın ayakta kalma şansı olarak değerlendirilmektedir. İmalatın tarihsel kent merkezinden çıkarılması, yoksulluk yaratıcı bir olgu olarak görülmektedir.

Bekâr odalarının Tarihi Yarımada’da kentsel çöküntünün temel göstergelerinden bir diğeri olarak sıklıkla ifade edilmesini eleştiren yazar, bekâr odalarında ailelerine para göndermek gibi ortak amaçlar etrafında toplanan bireylerin suç ve ahlak dışı kazancın önüne geçtiklerini belirtmektedir. Bekârlık, medeni durumu değil, İstanbul’a göçle, ailesi olmadan gelmiş olup burada yaşamayı ve çalışmayı ifa-

de eden bir kavramdır. Yazar Tarihi Yarımada'da yoksulluğun sınıf-altı manzarası kazandığını söylemenin doğru olmadığını söylemektedir. Çünkü Tarihi Yarımada ciddi bir yoksullukla birlikte, bu yoksulluğu dengeleyecek, onun zararlarını azaltacak, umudu muhafaza edebilmeyi sağlayacak iç mekanizmaları da halen bünyesinde barındırmaktadır yazara göre. Bekâr odalarının suç ortamı olarak algılanması sorununun çözümü için tarihsel/kültürel arka plana bakılması gerektiğini önermektedir yazar. Yazara göre koruma alanı içinde kalan tarihi binaların bekâr odası olarak kullanılmasının önlenmesi, onlar için insan onuruna yaraşır bir ortam hazırlamakla mümkündür.

BİMTAŞ bünyesinde gerçekleştirilen bir dizi nitel araştırma ile Tarihi Yarımada'nın kimliği ile uyumlu işlevlerin yüklenmesi, tarihi eserlerin yoğunlaştığı bölgelerin özelliklerinin vurgulanarak asli fonksiyonları çerçevesinde korunması, bölgenin güvenlik, yeşil alan, eğitim, sağlık tesisleri ve benzeri sorunlarının belirlenerek bunlara ilişkin çözüm önerileri geliştirilmesi, lastik tekerlekli ulaşımın sınırlandırılması gibi amaçları olan bir kentsel tasarım projesi gerçekleştirilmiştir. Süleymaniye araştırmasında bölge halkının projelerle ilgili bilgilendirilme ihtiyacı içinde olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Projenin şeffaflık ilkesi gereği uygulanması talebi mahalle muhtarları tarafından bulunulmuştur. Süleymaniye bölgesinin eskisi gibi küçük esnaf için önemli bir ticaret merkezi olduğu saptanmıştır araştırmada.

Yenileme projelerinde, görüşmeciler insansızlaştırma, yerinden etme gibi ifadelerin kullanıldığı araştırmada saptanmıştır. Yazara göre sahadan gelen sesleri dinlemeden ve onların işaret ettiği problemler üzerinde düşünmeden girilecek yenileme ve kentsel dönüşüm çalışmaları, gözetilmeyen toplumsal risklerin etkisiyle başarısız kalabilir ya da yüksek insani ve ekonomik maliyetler doğurabilir.

Merkezden dışarı gönderilmenin tekstil, matbaa ve kuyumcu atölyelerinde somut olmayan kültür mirasının korunması açısından sorun olarak görülmesi katılımcıların ifadelerinde yer almıştır. Hanlar bölgesindeki bireylerin beklentisi kentsel dönüşüm projelerinin mülk sahipleri ve bölge sakinleri ile ilişki ve işbirliği içinde yürütülmesine özen gösterilmesidir. Çırakların etkisiz hale geleceği durumu esnaf için ciddi sorun olarak görülmektedir. Sivil toplum temsilcileri ise hanların mevcut ticari işlevlerinin korunmasından yanadır. Hanlar bölgesi birçok sektörün bir ortakyaşarlık ilişkisi içinde yaşamını sürdürdüğü canlı bir ticaret alanıdır. Hanlar bölgesinin ticari canlılığı göz önüne alınarak, sahip olduğu işlevlerin yitirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Bu kent kimin bölümünde kent sosyolojisinde önemli figürlere (Lefebvre, Harvey, Berger gibi) ve kentsel dönüşüm konusundaki fikirlerine yer verilmiştir. Mükemmel toplum özgür bireye karşı bölümünde kült haline gelmiş (Fahrenheit 451,

Cesur Yeni Dünya, 1984, Temize Havale) bazı kitaplar üzerinden ütopya ve gerçeği, toplumsal ele almıştır yazar. Ütopyanın bireyin seçme hakkının elinden alınabileceği toplumsal ve siyaset tiplerine karşı bizi uyardığını belirtmektedir yazar. Bu bağlamda düşünmek, sorgulamak, okumak gibi durumların bireyin toplumsal ve bireysel alanında ne derece etkili olabileceği mesajını vermektedir yazar.

Kenti konuşmak bölümünde, yazar, Türkiye’de kent kültürünün değişimin, Osmanlı’dan Cumhuriyete kentleşme serüvenimize, sokak ve mahalleden site ve toplu konutlara geçişle ilgili *Tashiş Dergisinde* yayımlanan söyleşiye yer vermektedir. Burada yazar İslam anlayışı ile kent arasındaki ilişkileri güncel durum açısından sorgulamaktadır. Yazara göre orta ve uzun vadede yapılması gereken, kente teknisyen bakış açısıyla değil özgün bir kent tasavvuru geliştirmeye çalışmak için bakılmasıdır. Suriyeli göçmenler ve kent bölümü de *Mülteci Bülteni*’nde yayımlanan söyleşiden alınmıştır. Burada ise mülteciler ile sığınmacılar açısından kentin imkânlarını ve zorluklarını ele almaktadır. Sona yaklaşırken Ankara ve İstanbul üzerine *Kadınların Şehirleri* adlı kitapta yayımlanan bir bölümde ise yazarın bu iki şehir üzerine kişisel kent okumalarını görmek mümkündür. Son bölümde “Saadet Yurdu” isimli ütopyası ve alan fotoğraflarıyla yazar kitabını sonlandırmıştır. Sonuç olarak bu kitap Tarihi Yarımada’ ki yapıyı anlamamız için ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Titiz bir çalışmanın ürünü olan kitap kentsel yapıyı genel hatlarıyla ortaya koyarak kent literatürüne önemli bir katkı sağlamıştır. İstanbul üzerine kent ve mekân sosyolojisi bilgilerini toplu bir şekilde sunması sebebiyle bu alanda çalışacak akademisyenler için yol gösterici niteliğe sahip olduğu söylenilebilir. Tarihi Yarımada, yazarın da belirttiği gibi, kendine özgü dinamiklerle varlığını devam ettirmektedir. Kapitalist kent anlayışının toplumumuz kentlerine uyarlanamayacağını düşünen yazar, tarihi ve kültürel unsurların göz önüne alınarak hareket edilmesinin kentsel süreklilik anlamında kentlerin orijinallliğini koruyabileceğini ifade etmektedir. Kent tasavvurunda yerel yönetim ve kent planlamacılarının teknik bir çerçeveye çizmesinin uzun vadede toplumsal sorunlara yol açabileceğini belirten yazar, insani bakış açısından yana olmaktadır. Bununla birlikte, farklı çalışma türleriyle, verimli ve zengin metinlerle farklı disiplinlerce ve sosyal politika yapımcıları için yararlı olabilecek niteliktedir.

Kaynakça

Alver, K. (2007). *Siteril Hayatlar*. Ankara: Hece Yayınları .

Mermutlu, B. (2011). Mahallenin Toplumsal Kültürümüzdeki Yeri. G. Kızılkayak içinde, *Osmanlı Mahalleleri Atlası*. İstanbul: Atlas Kaşif Kitaplığı.